

ӘОЖ 330.8
МРНТИ 06.81.23

DOI: <https://doi.org/10.37788/2023-1/64-73>

Г.И. Бекниязова

«Павлодар қаласының Шапық Шоқин атындағы»
жалпы орта білім беретін мектеп-гимназиясы» КММ, Қазақстан
(e-mail: g.bekniyazova@mail.ru)

Экономикалық үрдістер және шет тілдері: өзара әрекеттесу нәтижелері

Аңдатпа

Негізгі мәселе: тіл коммуникацияның негізгі векторы болып табылады, өз кезегінде коммуникация адамзат тарихында тілдерді дамытады. Адамдардың табиғи қажеттілігі-ана тіліндегі қарым-қатынас, өзін-өзі көрсетудің және басқаларды түсінудің ең ыңғайлы құралы дегенмен, қазіргі заман коммуникацияның жаһандық парадигмасын өзгертті, бұл тілдердің рөлін ресми және бейресми қауымдастықтармен, соның ішінде әртүрлі тілдерде сөйлейтіндермен қайта бағалауды білдірді. Коммуникацияның жалпы тілін таңдауға контекст қана емес, сонымен қатар коммуниканттардың әлеуметтік, мәдени, экономикалық сипаттамалары да әсер етеді. Мәдениетаралық контексте қарым-қатынасқа қатысушылардың бейімделу мәселесі туындайды, қабылдаушы Тараптың тілін меңгеруімен тығыз байланысты, оны білмеу табысты қарым-қатынасқа кедергі болып табылады. Толерантты коммуникативті мінез-құлық дағдыларын дамыту үшін халықаралық қарым-қатынас тілдерінде қол жетімді қажетті оқу-әдістемелік материалдармен жабдықталған арнайы бағдарламалар жасау қажет. Кейбір осындай семинарлар аталмыш мақалада ұсынылған.

Мақсаты: тілдің әртүрлі лингвистикалық және әлеуметтік-мәдени ортадағы адамдарды біріктіретін экономикалық үрдістердің дамуына әсерін анықтау, сондай-ақ өзара әрекеттесетін тілдердің кәсіби қызметтің әртүрлі аспектілеріне әсерін және мәдениетаралық контексте жаңа ұрпақтарды енгізудегі білім берудің рөлін сипаттау. Мақсатты жүзеге асыру үшін келесі міндеттер қойылды: тілдің экономикалық теориясының негізгі ережелерін ұсыну; мәдениетаралық ортада компаниялармен жұмыс істеу кезінде аудармашылардың қайшылықты рөлін көрсету; студенттердің мәдениетаралық кәсіби контексте сәтті бейімделуі үшін шет тілдерін оқытудың мәселелері мен рөлін анықтау.

Әдістері: теориялық және әдіснамалық негіз отандық және шетелдік зерттеушілердің еңбектерінде ұсынылған тұжырымдамалар, гипотезалар мен теориялар болды. Әдістеме жүйелік тәсілге негізделген, оның аясында салыстырмалы, құрылымдық және функционалды және статистикалық талдау әдістері қолданылды. Эмпирикалық деректерді алу үшін мәдениетаралық коммуникация жүйесіне енгізілген респонденттерге сауалнама жүргізу және сауалнама жүргізу әдістері қолданылды.

Нәтижелер және олардың маңыздылығы: алынған нәтижелер бойынша, әдетте, көп жағдайда халықаралық тілдердің бірі немесе титулдық ұлттың тілі болып табылатын ортақ коммуникация тіліне артықшылық беріледі деп айтуға болады. Этникалық байланыстар, сенім және төзімділік көбінесе коммуникацияның ортақ тілін меңгерумен байланысты.

Түйінді сөздер: тілдің экономикалық теориясы, халықаралық тілдер, мәдениетаралық өзара іс-қимыл, тілдік білім.

Кіріспе

Тіл коммуникацияның негізгі векторы болып табылады, өз кезегінде коммуникация адамзат тарихында тілдерді дамытады. Адамдардың табиғи қажеттілігі-ана тіліндегі қарым-қатынас, өзін-өзі көрсетудің және басқаларды түсінудің ең ыңғайлы құралы [1]. Алайда, қазіргі заман коммуникацияның жаһандық парадигмасын өзгертті, бұл тілдердің рөлін ресми және бейресми қауымдастықтарға, соның ішінде әртүрлі тілдерде сөйлейтіндерге қайта бағалауды білдірді. Сонымен қатар, коммуникацияның жалпы тілін таңдауға контекст қана емес, сонымен қатар коммуниканттардың әлеуметтік, мәдени, экономикалық сипаттамалары да әсер етеді.

Көптеген компаниялар мақсатты елдермен шектеулі тілдерде немесе әмбебап тілдердің бірі ретінде ағылшын тілінде байланыс орнатуға тырысады.

Сонымен қатар, басқа компаниялар ана тілінде сөйлейтін көптеген диалогтық топтар құра отырып, мүмкіндігінше көп тілдерді қолданады [1].

Осылайша, белгілі бір мәдениетаралық контекстті ескере отырып, қарым-қатынас тілін таңдау мәселесі туындайды. Бір жағынан, тіл Жаңа мәдениетаралық ортада байланыс орнатуға және бейімделуге ықпал етуі мүмкін. Екінші жағынан, тіл көбінесе жеке тұлғалардың да, жалпы компаниялардың да мақсаттары мен ниеттерін алға жылжыту үшін манипуляция құралына айналады.

Экономикалық факторлардың жаһандық әлемнің дамуына айтарлықтай әсерін ескере отырып, шет тілдерін білу жаңа қоғамдастыққа бейімделуге, кейде таңылған идеялар мен қалауларға қарсы тұруға қалай ықпал ететінін түсіну қажет.

Мақаланың мақсаты – өзара әрекеттесетін тілдердің кәсіби қызметтің әртүрлі аспектілеріне әсерін, сондай-ақ Қызметтің мәдениетаралық контекстіне жаңа ұрпақтарды енгізудегі білім берудің рөлін сипаттау. Мақсатты жүзеге асыру үшін келесі міндеттер қойылды: тілдің экономикалық теориясының негізгі ережелерін ұсыну; мәдениетаралық ортада компаниялармен жұмыс істеу кезінде аудармашылардың қайшылықты рөлін көрсету; студенттердің мәдениетаралық кәсіби контексте сәтті бейімделуі үшін шет тілдерін оқытудың проблемалары мен рөлін анықтау.

Ұсынылған зерттеудің өзектілігі осы салада терең жүйелік теориялық зерттеулердің болмауына байланысты. Зерттеудің жаңалығы лингвистикалық құзыреттілікті дамытуға да, мәдениетаралық коммуникативті төзімділік сияқты мамандардың жеке қасиеттеріне де бағытталған кейбір практикалық оқу құралдарын ұсынадан тұрады.

Материалдар мен әдістер

Теориялық және әдіснамалық негіз отандық және шетелдік зерттеушілердің еңбектерінде ұсынылған тұжырымдамалар, гипотезалар мен теориялар болды. Шығармалары осы мәселеге арналған отандық және шетелдік ғалымдардың арасында КонстантINESКУ Г. К., Кадочников Д.В., Куприна Т., Минасян С., Мелиц, Дж., Тубал, Ф., Рейд Е., Казкенова А.К., Смирнова Н.Л., Бекетова А.П. және т. б. олар тілдің экономикалық теориясын пәнаралық зерттеулердің жаңа бағыты ретінде зерттейтін және тілдік және экономикалық жүйелердің өзара әсерін қарастыратын тіл саясатына теориялық-экономикалық көзқарас ұсынды.

Әдістеме жүйелік тәсілге негізделген, оның аясында салыстырмалы, факторлық, құрылымдық-функционалдық және статистикалық талдау әдістері қолданылды. Сондай-ақ, эмпирикалық деректерді алу үшін мәдениетаралық коммуникация жүйесіне енгізілген респонденттерге сауалнама жүргізу және сауалнама жүргізу әдістері қолданылды.

Нәтижелері

Қазіргі уақытта тілдің экономикалық теориясы қалыптасу сатысында. Негізінен, жеке құбылыстарды зерттеу бар: саяси-экономикалық империализмнің элементі ретінде лингвистикалық империализм феномені (мысалы, ағылшын тілі); әлеуметтік-экономикалық және мәдени процесс ретінде лингвистикалық саясат пен жаһандандудың байланысы; тілдерді зерттеу туралы шешім қабылдаудың экономикалық логикасы. Қалай болғанда да, авторлар қоғам өміріндегі саяси-экономикалық, әлеуметтік, лингвомәдени салалардың ажырамас байланысын көрсетеді.

Кейбір авторлар салыстырады экономикалық және әлеуметтік лингвистикалық тәсілдер. Егер Әлеуметтік лингвистика тілдік және әлеуметтік-экономикалық шындық арасындағы байланысты зерттесе, онда Экономикалық теория тілдік шындыққа экономикалық бөлік ретінде, тілге экономикалық құбылыс ретінде, тілдік жағдайға нарықтық және тіл саясатына экономикалық жағдайдың элементі ретінде қарайды [2].

Адамның ойлауы мен мінез-құлқына қатты әсер ететін тіл сияқты күрделі белгілер жүйесінің көптеген анықтамалары бар. Бұл тұрғыда біз байланыс тілдері деп аталатындарды қарастырамыз, яғни этносаралық байланыстар жағдайында өздігінен қолданылатын табиғи тілдер, кейде белгілі бір қажеттіліктерді жүзеге асыру үшін байланысқа мәжбүр болған этникалық топтардың ешқайсысына тән емес.

Қазіргі уақытта әртүрлі тарихи және әлеуметтік үрдістерге байланысты көптеген сорттары бар ағылшын тілі осындай тілге айналды. Мәдениетаралық контексте ағылшын тілі бірлескен қызметті жүзеге асыратын әртүрлі елдер мен мәдениеттердің өкілдерімен байланыс орнатуға арналған.

Дегенмен, басқа ұлтаралық қарым-қатынас тілдерін де ескеру қажет. Мысалы, тарихи дамудың арқасында орыс тілі әлі күнге дейін ТМД елдері арасындағы ұлтаралық қарым-қатынас тілі болып табылады.

Айта кету керек, ұлттық тілді меңгеру ел көлемінде білім, әлеуметтік ілгерілеу, ұтқырлық алу мүмкіндігін білдіреді. Орыс тілін еркін меңгеру, шет тілдерін білумен қатар, білім критерийі ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, шет тілінің беделі оның дамуын ана тілін ұмытып кетудің нұры үшін талап етпейді [3].

Белгілі бір тілді халықаралық қарым-қатынас тілі ретінде тану тұжырымдамасын құру оның мәдениетаралық коммуникация контекстіндегі эволюциясын болжау үшін қолданыла алады. Жаһандық және аймақтық деңгейде ең танымал тілдер саяси және экономикалық себептерге байланысты мақсатты халықтың тілді жақсы деңгейде меңгеруіне институционалдық және жеке қызығушылықты ынталандырады. Екінші жағынан, аз танылған тілдер ұлттық және мәдени әртүрлілік саясатының объектісіне айнала отырып, жаһандық деңгейде окшаулануға бейім. Бұл тілдердің ең танымал емес тілдерде сөйлейтін және шағын және орта бизнесте бәсекелестік артықшылыққа ие болғысы келетін елдерде инвестицияланған бизнес ұйымында арнайы мақсаттарға қызмет ету мүмкіндігі бар.

Бұл елдер, ең болмағанда, коммуникативті және мәдени бейімделуді сақтау мақсатында халықаралық саудада жұмыс істейтін топ-менеджерлер мен қызметкерлер үшін жергілікті тілді халықаралық деңгейде қолдануға шақырады [1].

Сонымен бірге, Д. В. Кадочников атап өткендей, экономикалық теория тауарларды өндіруді, бөлуді, айырбастауды, тұтынуды тиімді ұйымдастыруға бағытталған адамдардың (жеке адамдар мен топтардың, жалпы экономикалық агенттердің) өзара әрекеттесу заңдылықтарын кеңінен зерттейді. Әрі қарай автор тілдің нарықтық құндылығын анықтайтын үш факторға назар аударады: халық саны, сол тілде сөйлейтін қауымдастықтың экономикалық күші, ақпарат мөлшері және мәдениеттің даму деңгейі, қосымша фактор ретінде – осы тілде сөйлейтін аумақтың мөлшері [2].

Осылайша, адамдардың экономикалық өзара әрекеттесуі бірыңғай ақпараттық өрісті, байланысушы тараптардың ниеттерін жүзеге асыруға ықпал ететін базаны құратын бірыңғай қарым-қатынас тілін қажет етеді. Тиісті деңгейдегі тілдік дағдылар болмаған жағдайда Тараптар аудармашыларға жүгінеді. Алайда, қазіргі уақытта көптеген жағдайларда тілден тілге аудару жеткіліксіз. Тиімді қарым-қатынасты жүзеге асыру үшін мәдениетаралық менеджмент дағдылары қажет, бұл басқа мәдениеттердің менталитетін, демек, олардың бизнес жүргізу және іскерлік байланыстар құру тәсілдерін түсінуге ықпал етеді.

Экономикалық тұрғыдан алғанда, бұл тәсіл қатысушы фирмалар үшін бірқатар шығындармен келеді: аударма және ілеспе қызметтер қымбат. Сонымен қатар, ақпараттың ағып кету мүмкіндігі бар.

Сондай-ақ, аудармашылардың қызметтері менеджерлерде қосымша материалдық және уақыт шығындарына байланысты ғана емес, сонымен қатар қарым-қатынас тілін білмеу салдарынан туындаған психологиялық ыңғайсыздыққа байланысты тілдік дағдылардың жетіспеушілігін толығымен өтей алмайтындығын атап өткен жөн. Мәдениеттің маңызды элементі ретінде тілдік дағдылар мәдени-тілдік қауымдастыққа негізделген іскерлік байланыстар мен желілердің қалыптасуына әсер етеді; сондықтан диаспораның екі және көп тілді эмигранттары көбінесе шыққан елдегі фирмалардың іскерлік мүдделерінің алғашқы бағыттаушылары болады, әсіресе әртүрлі мәдениеттерге қатысты [2]. Осылайша, ең алдымен сарапшылар назар аударатын тілдің әсер ету көздерінің бірі-қарым-қатынас процесін жеңілдететін этникалық байланыстар мен сенім.

Мемлекеттік саясат арқылы тілді, атап айтқанда ағылшын тілін енгізудің белгілі бір пайдасы бар. Шет тілі Үкіметтің жарлықтары деңгейінде енгізілуі мүмкін. Мысалы, Грузияда Саакашвили ағылшын тілін міндетті түрде үйрену туралы заң шығарды, онсыз болашақта жақсы жұмысқа орналасуға болмайды. Бұл ереже әлі де қолданылады. Әлемдік перспективада ағылшын тілін үйренудің ең үлкен пайдасы бар екені анық.

Тілдерді үйрену кезінде шығындар айырмашылығынан абстракцияланған кезде, Dixit-Stiglitz (Dixit-Stiglitz utility-based price level) моделіне негізделген ағылшын тілін үйренуге бөлінген ресурстардың кез келген саны кез келген басқа тілді үйренуге қарағанда баға деңгейін төмендетеді және осылайша әлемдік тұтынуды күрт арттырады. Алайда, көп нәрсе елдің өзіне байланысты. Мысалы, Қазақстанда немесе Қырғызстанда орыс тілін жақсы білу ағылшын тілін білуден гөрі маңыздырақ болып қалуы мүмкін. Дегенмен, ағылшын тілінің сауда үшін

маңыздылығы қолданыстағы мемлекеттік саясатта және оны үйренуді ынталандыратын жеке бастамаларда кеңінен көрсетілген.

Сондай-ақ, әлемдегі тілдердің оңтайлы санына қатысты үлкен мәселе, ол әрі қарай зерттеуді қажет етеді. Адамдардың ана тіліне деген адалдығын және лингвистикалық әртүрліліктің артықшылықтарын мойындау дұрыс болар еді [4].

Демек, тілдің экономикалық теориясы мен мәдениетаралық коммуникация теориясының негізгі байланыс нүктелерін бөліп көрсетуге болады: белгілі бір іскерлік контексте қатысушылардың өзара әрекеттесуінің заңдылықтары мен ерекшеліктерін зерттеу бірыңғай байланыс тіліне негізделген бірыңғай ақпараттық өріс қажет екенін көрсетеді, ол әрқашан ресми түрде танылған халықаралық тіл бола бермейді. Бұл факт лингвомәдени әртүрліліктің оң рөлін көрсетеді, олардың диаспораларының тармақталған байланыстары бар көші-кон ағындары қазіргі әлемде жиі өткізгіш болып табылады.

Қазіргі жағдайда коммуникативті және мәдениетаралық дағдыларды дамытуда білім беру жүйесі үлкен рөл атқарады. Қазақстан үшін экономикалық қызметке енетін және жаңа мәдениетаралық ортаға бейімделуді қажет ететін көші-кон ағындарының негізгі көздері болып табылатын ТМД елдерімен байланыс орнату ерекше маңызға ие.

Аталған ережені Тәжікстан Республикасының мысалында қарастырайық. Тәжікстанның білім беру жүйесі еуропалық стандарттарға бағытталған. Айта кету керек, Еуропада оның азаматтарына міндетті талап бар: білім берумен және әсіресе шет тілдерін үйренумен тығыз байланысты мәдениетаралық құзыреттілікке ие болу. Еуропалық Одақтың тіл саясатының мақсаты коммуникативтік мақсаттар үшін тілді оқыту ғана емес, сонымен қатар түсіністік пен төзімділікті, әртүрлі мәдениеттерді құрметтеуді қамтамасыз ету үшін тиімді мәдениетаралық коммуникация болып табылады [5].

Бұл ереже жоғары білім беру мекемелерінен Тәжікстан Республикасының бірқатар құжаттарында іске асырылатын жаңа міндеттерді шешуді талап етеді. Мәселен, Тәжікстан Республикасының Ұлттық білім беру тұжырымдамасында шет тілдерін ұлттық тілмен өзара іс-қимылда оқыту қажеттілігі туралы айтылады: «шет тілдерін, әсіресе тәжік тілімен өзара іс-қимылда орыс және ағылшын тілдерін оқыту бастауыш сыныптардан басталып, білім берудің барлық кезеңдерін қамтуы тиіс. Шет тілін үйрену қажеттілігі оның білім алу, ғылымның, мәдениеттің, ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерін игеру көзі болып табылатындығына, сондай-ақ ұлттар арасындағы қарым-қатынас құралы болып табылатындығына байланысты, оны ескеру қажет» [6].

Өз кезегінде, Тәжікстандағы Еуропалық Одақтың маңызды салаларының бірі – Tempus және Erasmus Mundus бағдарламалары тәжік студенттеріне шетелде оқуға стипендия беретін білім беру саласы. Бағдарламаның арқасында тәжік ЖОО-лары әртүрлі елдерден 159 ЖОО-мен ынтымақтастық орнатқан: ЕО-ның 18 елінен 65 университет және 8 әріптес елден 94 университет (Әзірбайжан, Беларусь, Грузия, Ресей, Орталық Азия) [7]. Айта кету керек, Тәжікстаннан көптеген студенттер Ресейде оқиды.

Үштілділік ТМД-ның басқа елдерінде де байқалады. Осылайша, Қазақстанда жаһандану үдерістерінің ықпалын есепке алу қажеттілігі «Тілдердің үштұғырлығы» мәдени жобасы форматында іске асырылды «Тілдердің үштұғырлығы» идеясын Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаев 2007 ж. Жолдауында жариялады: «... мен "Тілдердің үштұғырлығы" мәдени жобасын кезең-кезеңімен іске асыруды бастауды ұсынамын. Қазақстан бүкіл әлемде халқы үш тілді қолданатын жоғары білімді ел ретінде қабылдануы тиіс. Олар: қазақ тілі – мемлекеттік тіл, Орыс тілі ұлтаралық қарым – қатынас тілі және ағылшын тілі-жаһандық экономикаға табысты ықпалдасу тілі» [8].

Салыстыру үшін Орал федералды университетінің (УрФУ) білім беру саласындағы халықаралық ынтымақтастығына мысал келтіруге болады, қазіргі уақытта әлемнің 80 елінен 2000-ға жуық шетелдік студенттер оқиды: Орта Азия, Қытай, Моңғолия, Корея, Вьетнам, Гвинея және т.б. университет жыл сайын Орыс тілі мен мәдениетіне, экономикасына және мәдениетіне арналған халықаралық жазғы мектептер өткізеді. менеджмент [9].

Жыл сайын Орал федералды университетінің 150-ден астам студенттері мен зерттеушілері академиялық ұтқырлық бағдарламалары арқылы шетелге сапар шегеді. Алайда, қалыптасып келе жатқан көпмәдениетті білім беру ортасы шетелдік студенттерді де, ресейлік студенттерді де, мүмкін көптеген мәдениеттердің өкілдерімен алғаш кездескен студенттерді де бейімдеудің әртүрлі жүйелерін енгізуді қажет ететіндігін ескеру қажет [10].

Талқылау

Біз жүргізген зерттеуде Қазақстан Республикасы Павлодар облысы мектептерінің педагогикалық қызметкерлерінің алдында тұрған бірқатар мәселелер атап өтілді. Ең үлкен мәселе – орыс тілін нашар білу (82,6 %).

Табысты бейімделудің маңызды көрсеткіші қабылдаушы елдің ұлттық әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерін білу болып табылады. Біздің зерттеуіміздің мәліметтері бойынша, балалардың жергілікті дәстүрлерді, жалпы қабылданған мінез-құлық ережелерін білмеуі 39,1 % құрайды, ал мұғалімдердің өздеріне келушілердің ұлттық, діни және мәдени нормаларын білмеуі тіпті балалар деңгейінен 3,9 %-ға (43,0 %) асады. Бұл факт сонымен қатар оқу үрдісінің субъектілерін өзара бейімдеудегі қиындықтарды көрсетеді: мұғалім-оқушы [8].

Сонымен қатар, оқыту тілі ана тілі болып табылмайтын балаларды оқыту қажеттілігіне алғаш рет тап болған ата-аналар мен тәрбиешілердің мінез-құлқын бақылау ауызекі сөйлеу мен ғылым, публицистика және көркем әдебиет тілі арасындағы үлкен айырмашылықты түсінбейтіндігін көрсетеді. Қазақ тілін жергілікті емес тіл ретінде меңгерудің қарапайым деңгейі тұрмыстық мәселелер деңгейінде коммуникативтік қажеттіліктерді қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Жалпы білім беретін мектепте мемлекеттік орыс тілінде ғылым негіздерін оқу үшін базалық деңгей қажет, яғни. әр түрлі пәндер бойынша мектеп бағдарламасында лексиканы, сөйлеу бөліктерінің ауытқуы мен конъюгация жүйесін, негізгі синтаксистік құрылымдарды меңгеру.

Студенттік орта да біздің зерттеу нысаны болып табылады. Мысалы, Ресей Федерациясында Орал федералды университетінде әртүрлі мамандықтар бойынша оқитын 1 курс шетелдік студенттеріне пилоттық зерттеу жүргізілді. Сауалнамаға 20 елден 40 студент қатысты, оның 16-сы "алыс шетел" елдері (Кения, Замбия, Моңғолия, Мексика, Қытай, Пәкістан, Египет және т.б.) және 4-і ТМД елдері (Қырғызстан, Тәжікстан, Қазақстан, Өзбекстан).

Бұл зерттеу көрсеткендей, 40 адамның 37-сінде мәдениетаралық қарым-қатынаста шет тілін (орыс/ағылшын) жеткіліксіз білумен немесе екіншілік ортаға қосылуға, оқуға және жаңа жағдайларға бейімделуге құлықсыздықпен байланысты мәселелер бар. Студенттер жаңа өмір жағдайларына үйренбеген және бейімделу қиын [11].

Сонымен, шетелдік студенттер келесі мәселелерді атап өтеді:

- климат (26 %);
- жатақханада тұру жағдайы (21 %);
- шет тіліндегі қарым-қатынас (орыс/ағылшын) (18 %);
- жаңа өмір салты (14 %);
- жергілікті халықтың қатынасы (11 %);
- туыстарының болмауы (5 %);
- жергілікті тағамдар (3 %).

Алайда, шетелдік студенттердің (18 %) мектеп контингентіне (82,6 %) қарсы орыс/ағылшын тілдеріндегі қарым-қатынасына байланысты проблемалардың айтарлықтай төмендегенін атап өткен жөн, бұл студенттердің шетелге оқуына мақсатты дайындыққа және мектеп жасындағы балалардың өздігінен келуіне байланысты болуы мүмкін. жұмысқа орналасқысы келетін ата-аналардың соңынан ереді Ресейдегі жұмыс.

Оқу көші-қонын бейімдеу мақсатында лингвистикалық қана емес, сонымен қатар әлеуметтік маңызды дағдыларды дамытатын оқу-әдістемелік құралдар әзірленіп, енгізілуде. Атап айтқанда, диссертациялық зерттеу аясында [12; 36] «Five Lessons for Developing Tolerance» («толеранттылықты дамытудың бес сабағы») оқу-әдістемелік практикумы әзірленіп, енгізілді [13; 98], Армения, Венгрия, Ресей, Словакия және Хорватияның жоғары оқу орындары шет (ағылшын) тілі сабақтарында студенттердің төзімділігін дамытуға бағытталған оқу-әдістемелік әзірлеме ретінде мақұлдаған және рецензиялаған.

Оқу құралы талқылау үшін келесі тақырыптарды ұсынады:

- төзімділік және құрмет (толеранттылық және жауап);
- мінезі мен дәмі (кейіпкерлер мен дәмдер);
- көзқарастар мен мінез-құлық (ойлар мен мінез-құлық); Байланыс және өзара әрекеттесу (Байланыс және өзара әрекеттесу);
- кәсіби мінез-құлық (кәсіби мінез-құлық);
- халықаралық ортада жұмыс істеу (Working in International Business);
- оқыту (Learning).

Бұл тақырыптар студенттердің коммуникативті төзімділігінің келесі компоненттерін тиімді дамыту мақсатында мұқият әзірленген:

- толеранттылықтың маңызды және мазмұнды сипаттамалары туралы терең білімнің болуы;
- өз құқықтарын білу және өзін жеке тұлға ретінде құрметтеу;
- кез-келген адамның басқаша болу және өз көзқарастары мен сенімдеріне ие болу құқығын білу;
- тең диалог жүргізу ерекшеліктерін білу және осындай диалогқа айқын ұмтылу;
- толерантты тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын меңгеру;
- басқа ұлт өкілдерінің құқықтарын білу, оларға құрметпен қарау және мәдениеттер диалогына айқын ұмтылу;
- толеранттылық ұғымына жеке көзқарастың қалыптасуы; өзін толерантты тұлға ретінде тану;
- өзінің жеке басының және әңгімелесушінің жеке басының ерекшеліктері арасындағы айырмашылықтар туралы жағымсыз тәжірибелер болмаған кезде бейсаналық реакцияның көрінісі.

Семинар нақты ғылыми-қолданбалы зерттеу нәтижелері үшін УРФУ Әлеуметтік және саяси ғылымдар институтының Ғылыми кеңесінің оң бағасын алды. Бұл факт шет тілдерін коммуникация құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар маманның жеке қасиеттерін дамыту үшін негіз ретінде пайдалану мүмкіндігін тағы да дәлелдейді.

Шет тілдерін тікелей оқытуға келетін болсақ, Ресейде оқитын немесе жұмыс істейтін шетелдік өкілдермен (магистрлермен, аспиранттармен, оқытушылармен) оқу бағдарламаларын бірлесіп әзірлеу перспективалы болуы мүмкін.

Сонымен, магистрлік диссертация аясында «ағылшын тілінің фонетикасын ұлттық тіл арқылы оқыту әдістемесінің ерекшеліктері (тәжік тілінің мысалында)» ағылшын және тәжік тілдерінің дыбыстық қатарларын салыстыруға негізделген фонетиканы оқытуға арналған ассоциативті жаттығулар жүйесі ұсынылды.

Бұл әдіс оқытудың бастапқы кезеңінде айтылымды үйренудегі қиындықтарды жоюға көмектеседі, ағылшын тілін одан әрі үйренуге ынталандырады.

А.С. Иброхимовтың практикалық дамуы шетелдік студенттерді білім беру кеңістігінде оқыту және бейімдеу үшін ұлттық педагогикалық кадрларды тарту қажеттілігін көрсететін теориялық зерттеулермен расталады [10].

Осылайша, тілдік және әлеуметтік-мәдени дағдыларды актив (адами капиталдың элементі) ретінде қарастыруға болады, өйткені олардың иесінің басқа адамдармен немесе топтармен өзара әрекеттесу жағдайында олар айтарлықтай пайда әкеледі. Негізінде, білім беру көші-қоны жеке қоғамның да, жалпы елдік бірлестіктердің де зияткерлік жаһандық капиталын білдіреді [14].

Тілдің экономикалық теориясы тұрғысынан жеткілікті тілдік дағдылар оның иесіне өндіріс саласында да, зияткерлік еңбек саласында да (ғылым, білім және т.б.) жұмыс күшінің нарығына қол жеткізуді; түрлі қызметтерді, оның ішінде білім беру саласында да алуды; сауда қызметтері мен инвестициялау саласында операциялар жүргізуді қамтамасыз етеді, осылайша, нарықтардың ауқымы.

Екінші жағынан, коммуникацияны жүзеге асырудағы қиындықтарды нарықтық кедергілердің бір түрі ретінде қарастыруға болады. Алайда, оны реттеу қиынырақ, өйткені қазіргі әлемде тілдерді үйренуге және адамдар арасындағы қарым-қатынасты жүзеге асыруға қол жетімділік іс жүзінде шексіз. Ресми тілдер деңгейіндегі мемлекеттік реттеу жаһандық әлемде кең ауқымды қарым-қатынасты тоқтата алмайды.

Көптеген адамдар шет тілдерін олардың қажеттіліктері мен тілектеріне қарай үйренуге тырысады. Тұтастай алғанда, көптілділік экономикалық қатынастар үшін де, жеке мақсаттар үшін де мүмкіндіктердің кеңеюіне әкеледі, сондықтан ересектердің мінез-құлық әрекеттерін белгілі бір бағдарламалау жүзеге асырылады, бұл олардың балаларының тілдік және мінез-құлық әрекеттерін бағдарламалауға әсер етеді.

Сонымен бірге, тілдік стандарттау мен біріздендіруге бағытталған саясат, тіпті тұтастай алғанда қоғамға пайда әкелсе де, жекелеген тілдік ұжымдардың әл-ауқатының төмендеуімен қатар жүруі мүмкін, олардың мүшелері басым тілді жетік меңгермегендіктен, қоғамдық-экономикалық шетте қалады.

Тілдік кедергілер еңбек нарығында жұмыс істейтін жалғыз нәрсе болмауы мүмкін. Мысалы, көші-қон ағындары мен жұмыспен қамту немесе оқу жағдайларын шектеу, тілдік, демек, ұлттық бірегейлікті сақтауға деген ұмтылыс белгілі бір тілдерді үйренуге деген ұмтылысты төмендетуі мүмкін.

Қорытынды

Осылайша, осы мақалада қалыптасу сатысында тұрған тілдің экономикалық теориясы келтірілген. Алайда, коммуникативті кеңістіктің кеңеюіне ықпал ететін шет тілдерін білу мен экономикалық процестердің дамуы арасындағы белгілі бір байланыс қазірдің өзінде дәлелденген. Қазіргі уақытта әртүрлі қызмет салаларының шет тілдерін меңгеру деңгейімен өзара байланысын орнатуға талпыныс жасалуда.

Бірқатар зерттеулерге, соның ішінде мақала авторларына сәйкес, көші-қонға бейімделуді, оның ішінде оқу кезеңінен бастау керек екендігі дәлелденді. Осыған байланысты лингвистикалық дағдыларды ғана емес, сонымен қатар жеке тұлғаның әлеуметтік маңызды қасиеттерін дамытатын арнайы оқу құралдарын жасау қажет. Бұл үшін жақсы платформа мәдениеттердің өзара әрекеттесуі аясында шет тілі сабақтары болуы мүмкін.

Білім беру процесіне отандастары үшін жаңа мәдениет пен білім әлеміне жолсерік (гид-аудармашы) бола алатын кәсіби Ұлттық кадрларды тарту маңызды болып табылады. Алайда, тауарлар мен қызметтердің жаңа нарықтарын қоса алғанда, қызметтің барлық салаларында байланыстарды кеңейту құралы бола отырып, тиімді инвестициялау, табысы жоғары жұмысқа орналасу, қажетті ақпарат алу және мәдениетаралық ортаға бейімделу мүмкіндігі бола отырып, тіл кедергілер мен айла-шарғы жасау құралы бола алатындығын есте ұстаған жөн.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Constantinescu G.C. Vocation of Language for International Communication – a Prediction Tool for Future Evolutions in Global Communication // Cross-Cultural Management Journal. – 2015. – vol. XVII. – Issue 2(8). – pp. 161–173.
- 2 Кадочников Д.В. Теоретико-экономический взгляд на языковую политику. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://institutiones.com/theories/2748-teoretiko-ekonomicheskii-vzglyad-na-yazykovuyu-politiku.html>.
- 3 Kuprina T., Minasyan, S. Geouristics as New Branch of Geocultural Space // XLinguae. European Scientific Language Journal. – 2014. – vol. 7. – Issue 4. – pp. 2–20.
- 4 Melitz J., Toubal F. Native Language, Spoken Language, Translation and Trade // CEPPI Working Paper. – 2012. – № 17. – pp. 1–18.
- 5 Reid E. Defining Terms and Interconnections Between Culture, Communication and Language Teaching. XLinguae // European Scientific Language Journal. – 2011. – Issue 1. – pp. 43–54.
- 6 Национальная концепция по информации Республики Таджикистан. Высшая школа. Душанбе, 2007, Ч. 1. – 104 с.
- 7 Tempus and Erasmus Mundus – European quality of education. – [Electronic resource]. – Available at: <http://www.toptj.com/news/>
- 8 Казкенова А.К. Полиязычие в публичной коммуникации и образовательной среде Казахстана // Art-Sanat. (Special issue). – Istanbul, 2016. – С. 216–222.
- 9 Куприна Т.В. Оценка проблем и потенциала учебной миграции на территории г. Екатеринбург и Свердловской области // Региональные аспекты международной трудовой миграции в современной России. Оценка факторов и эффектов. Екатеринбург: Изд-во Инст. эконом. Уральс. отдел. Рос. акад. наук, 2017. – С. 58–64.
- 10 Смирнова Н.Л. Языковой аспект готовности детей мигрантов к обучению в современной российской общеобразовательной школе: Анализ результатов урока-тестирования // Международное и российское образование: Билингвальный детский сад и начальная школа: материалы междунар. науч.-практ. конф. / под ред. Е.А. Хамраева, В.В. Фетеску. – М.: Изд-во межд. лингв. школы, 2016. – С. 113–118.
- 11 Куприна Т.В., Бекетова А.П., Сергеева Л.В. Психолого-педагогическое сопровождение академической миграции. Академическая миграция образовательных мигрантов в стране обучения: монография / под ред. Н.И. Ушаковой. Харьков: Изд-во Харьк. нац. ун-та им. В.Н. Каразина, 2017. – С. 46–60.

12 Бекетова А.П. Формирование межкультурной коммуникативной толерантности студентов телекоммуникационных специальностей в образовательном процессе вуза: дисс. ... канд. пед. наук. Екатеринбург, 2018. – 202 с.

13 Beketova A.P., Kuprina T.V. Five Lessons for Developing Tolerance. Yekaterinburg: Publishing house Ural. fed. un-t, 2016. – 168 p.

14 Kuprina T.V., Kultan J., Kozik T., Minasyan S.M. Meaningfulness of Academic Migrants' Education, Its Assessment and Modeling on IT-Based Technologies // *Economy of Region*. – 2016. – vol. 12. – № 2. – pp. 485–498.

REFERENCES

1 Constantinescu, G.C. (2015). Vocation of Language for International Communication – a Prediction Tool for Future Evolutions in Global Communication. *Cross-Cultural Management Journal*, 2(8), 161–173.

2 Kadochnikov, D.V. (2019). Teoretiko-jekonomicheskij vzglyad na jazykovuju politiku [Theoretical and economic view on language policy]. Retrieved from: <http://institutiones.com/theories/2748-teoretiko-ekonomicheskii-vzglyad-na-yazykovuyu-politiku.html> [in Russian].

3 Kuprina, T., Minasyan, S. (2014). Geouristics as New Branch of Geocultural Space. *XLinguae. European Scientific Language Journal*, 4, 2–20.

4 Melitz, J., Toubal, F. (2012). Native Language, Spoken Language, Translation and Trade. *CEPII Working Paper*, 17, 1–18.

5 Reid, E. (2011). Defining Terms and Interconnections Between Culture, Communication and Language Teaching. *XLinguae. European Scientific Language Journal*, 1, 43–54.

6 Nacional'naja koncepcija po informacii Respubliki Tadjikistan [National Information Concept of the Republic of Tajikistan] (2007). *Vyshshaja shkola - High school. Dushanbe* [in Russian].

7 Tempus and Erasmus Mundus – European quality of education. Retrieved from: <http://www.toptj.com/news/>.

8 Kazkenova, A.K. (2016). Polijazychie v publichnoj kommunikacii i obrazovatel'noj srede Kazahstana [Multilingualism in public communication and educational environment of Kazakhstan]. *Art-Sanat. (Special issue). Istanbul*, 216–222.

9 Kuprina, T.V. (2017). Ocenka problem i potenciala uchebnoj migracii na territorii g. Ekaterinburga i Sverdlovskoj oblasti [Assessment of the problems and potential of educational migration in the territory of Yekaterinburg and the Sverdlovsk region]. *Regional'nye aspekty mezhdunarodnoj trudovoj migracii v sovremennoj Rossii. Ocenka faktorov i jeffektov - Regional aspects of international labor migration in modern Russia. Assessment of factors and effects, Yekaterinburg: Publishing House of the Institute of Economics. Uralsk. Department of Russian Academy of Sciences*, 58-64 [in Russian].

10 Smirnova, N.L. (2016). Jazykovoju aspekt gotovnosti detej migrantov k obucheniju v sovremennoj rossijskoj obshheobrazovatel'noj shkole: Analiz rezul'tatov uroka-testirovanija [The linguistic aspect of the readiness of migrant children to study in a modern Russian comprehensive school: Analysis of the results of the lesson-testing]. *Mezhdunarodnoe i rossijskoe obrazovanie: Bilingual'nyj detskij sad i nachal'naja shkola - International and Russian education: Bilingual kindergarten and primary school: materials of the international scientific and practical conference. Ed. by E.A. Khamraev, V.V. Fetescu. M.: Publishing House of the International lingv. schools*, 113-118 [in Russian].

11 Kuprina, T.V., Beketova, A.P., Sergeeva, L.V. (2017). Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie akademicheskaj migracii. *Akademicheskaja migracija obrazovatel'nyh migrantov v strane obuchenija* [Psychological and pedagogical support of academic migration. Academic migration of educational migrants in the country of study]. *Monograph / edited by N.I. Ushakova. Kharkiv: Publishing House of Kharkiv. nats. V.N. Karazin University*, 46-60 [in Russian].

12 Beketova, A.P. (2018). Formirovanie mezhkul'turnoj kommunikativnoj tolerantnosti studentov telekommunikacionnyh special'nostej v obrazovatel'nom processe vuza [Formation of intercultural communicative tolerance of students of telecommunication specialties in the educational process of the university] *Diss. ... candidate of pedagogical Sciences. Yekaterinburg* [in Russian].

13 Beketova, A.P., Kuprina, T.V. (2016). Five Lessons for Developing Tolerance. Yekaterinburg: Publishing house Ural. fed. un-t.

14 Kuprina, T.V., Kultan, J., Kozik, T., Minasyan, S.M. (2016). Meaningfulness of Academic Migrants' Education, Its Assessment and Modeling on IT-Based Technologies. *Economy of Region*, 2, 485–498.

Г.И. Бекниязова

КГУ «Средняя общеобразовательная школа-гимназия»
имени Шапық Шөкин города Павлодара», Казахстан

Экономические процессы и иностранные языки: результаты взаимодействия

Язык является основным вектором коммуникации, в свою очередь, коммуникация развивает языки в течение всей истории человечества. Естественной потребностью людей является коммуникация на их родном языке, наиболее удобном средстве самовыражения и понимания других. Однако современность изменила глобальную парадигму коммуникации, обозначив переоценку роли языков как официальными, так и неформальными сообществами, включая носителей различных языков. Причем на выбор общего языка коммуникации оказывает влияние не только контекст, но и социальные, культурные, экономические характеристики коммуникантов. В межкультурном контексте возникает проблема адаптации участников общения. Она тесно связана с владением языком принимающей стороны, незнание которого является барьером для успешной коммуникации. Для развития навыков толерантного коммуникативного поведения требуется создание специальных программ, оснащенных необходимыми учебно-методическими материалами, доступными на международных языках общения. Некоторые из подобных практикумов предложены в представленной статье.

Цель статьи – определить влияние языка на развитие экономических процессов, объединяющих людей различного лингвистического и социокультурного происхождения, а также описать влияние взаимодействующих языков на различные аспекты профессиональной деятельности и роль образования при введении новых поколений в межкультурный контекст. Для реализации данной цели были выдвинуты следующие задачи: представление основных положений экономической теории языка; освещение противоречивой роли переводчиков при работе с компаниями в межкультурной среде; определение проблем и роли обучения иностранным языкам студентов для их успешной адаптации в межкультурном профессиональном контексте.

Теоретической и методологической основой исследования послужили концепции, гипотезы и теории, представленные в работах отечественных и зарубежных исследователей. Методология основана на системном подходе, в рамках которого были применены методы сравнительного, структурно-функционального и статистического анализа. Для получения эмпирических данных были использованы методы анкетирования и опроса респондентов, включенных в систему межкультурной коммуникации. Исследование показало, что в большинстве случаев предпочтение отдается общему языку коммуникации, которым является либо один из международных языков, либо язык титульной нации. Этнические связи, доверие и толерантность часто связаны именно с владением общим языком коммуникации.

Ключевые слова: экономическая теория языка, международные языки, межкультурное взаимодействие, языковое образование.

G.I. Bekniyazova

Secondary school-gymnasium
named after Shapyk Shokin of the city of Pavlodar, Kazakhstan

Economic processes and foreign languages: results of interaction

Language is the main vector of communication, in turn, communication develops languages throughout the history of mankind. The natural need of people is communication in their native language, the most convenient means of self-expression and understanding of others. However, modernity has changed the global paradigm of communication, indicating a reassessment of the role of languages by both official and informal communities, including native speakers of various languages. Moreover, the choice of a common communication language is influenced not only by the context, but also by the social, cultural, and economic characteristics of the communicants. In an intercultural

context, there is a problem of adaptation of communication participants, closely related to the mastery of the language of the receiving party, ignorance of which is a barrier to successful communication. To develop the skills of tolerant communicative behavior, it is necessary to create special programs equipped with the necessary teaching materials available in international communication languages. Some of these workshops are offered in the presented article.

Purpose of the article is to determine the influence of language on the development of economic processes that unite people of different linguistic and socio-cultural backgrounds, as well as to describe the influence of interacting languages on various aspects of professional activity and the role of education in introducing new generations into an intercultural context. To achieve the purpose, the following tasks were put forward: presentation of the main provisions of the economic theory of language; highlighting the controversial role of translators when working with companies in an intercultural environment; identification of problems and the role of teaching foreign languages to students for their successful adaptation in an intercultural professional context. The theoretical and methodological basis was the concepts, hypotheses and theories presented in the works of domestic and foreign researchers. The methodology is based on a systematic approach, in which methods of comparative, structural-functional, and statistical analysis were applied. To obtain empirical data, the methods of questioning and interviewing respondents included in the system of intercultural communication were used.

Based on the results obtained, it can be said that, as a rule, in most cases, preference is given to the common language of communication, which is either one of the international languages or the language of the titular nation. Ethnic ties, trust and tolerance are often associated with the possession of a common language of communication.

Keywords: economic theory of language, international languages, intercultural interaction, language education.

Қолжазбаның редакцияға келіп түскен күні: 28.02.2023 ж.